

ב"ה

**בדרך הב"ד
כוס חמישי**

חג הפסח

לקו"ש חכ"ז חג הפסח
גליון נ"ה

האם (ומדוע) מוזגים כוס חמישי בליל הסדר?

נכתב על ידי
ארי' לייב הכהן הענדל
אתונה, יון

לקבלת הגליונות, הקדשות, הארות והערות צרו קשר באימייל:

✉ Bederech.Chabad@gmail.com

להצטרפות לקבוצת הוואצאפ:

חכמה

הרעיון של השיחה בנקודה

האם כוס חמישי הוא כוסו של אליהו הנביא?

ר' טרפון אומר בברייתא שעל כוס חמישי אומרים הלל הגדול. [בין אם הוא חולק וסובר שהמצוה כוללת חמשה (ולא ארבעה כוסות), ובין אם פשוט מוסיף כוס חמישי, לפועל] את הכוס החמישי הזה לא שותים, אלא רק מוזגים בשביל לאמר עליו הלל הגדול, והוא כוס (חמישי) לכל אחד [כמו ד' כוסות הראשונים] (לשיטת הרמב"ם).

להלכה נפסק שמי שצריך לשתות (ויש לו רק) יין ימזוג כוס חמישי, יאמר עליו הלל הגדול וישתה אותו. אבל בדרך כלל אין אנו מוזגים כוס חמישי. וזאת כיון שהוא קשור עם גילוי אלקי שעבודתנו אינה כלי ראוי אליו.

כוס של אליהו לעומת זאת אינו אותו דבר כמו כוס חמישי (אם כי גם אותו רק מוזגים ולא שותים): כוס זה קשור עם האמונה בביאת המשיח המאירה בליל הסדר. ובזה כל היהודים שווים, אין יהודי שאין בו אמונה זו. ולכן המנהג למזוג את כוסו של אליהו הנביא נפוץ בכל תפוצות ישראל.

בינה

התוכן של השיחה

הקדמה:

שיחה זו ניתן לחלק (בכללות) לשני חלקים: החלק הראשון הוא דיון בהגדרת כוס חמישי לפי דעת הרמב"ם, והחלק השני עוסק בהשוואת כוס חמישי לכוסו של אליהו.

פתיחה:

בסיום "סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר", לאחר כתיבתו אודות כוס רביעי, אומר הרמב"ם: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות".

המקור לכוס חמישי נמצא בברייתא (לפי גירסת הגאונים), בה נאמר "חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון".

שאלה:

[מה בדיוק הגדר של כוס חמישי?]

דברי רבינו מנוח:

בספר רבינו מנוח [מהראשונים] על הרמב"ם כתב כך: "מהא שמעינן דאסור למשתי יין אחר ארבע כוסות, דאי סלקא דעתך דשרי, אמאי מצרכינן לי' למימר עליו הלל הגדול, אלא לאו שמעת מינה דאין לו לשתות, אבל אם רצה לשתות צריך לומר על אותו כוס דומיא דרביעי מענינא דהללא ומענינא דיציאת מצרים, ובלאו הכי אסור לשתות".

מדברי רבינו מנוח מובן שמפרש את דברי הרמב"ם אשר כוונתו לומר שכוס חמישי הוא ענין של רשות, "ויש לו למזוג" משמעותו היתר – "אם רצה לשתות צריך לומר על אותו כוס כו'". והוא כשיטת כמה גאונים, שכוס חמישי הוא רשות ממש, הוא לגמרי תלוי ברצון האדם.

שאלה:

לכאורה אין זה מסתדר בלשונו של הרמב"ם, כיון שהרמב"ם מסיים (כנ"ל) "וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות". באם נאמר אשר לפי הרמב"ם כוס חמישי בכלל אינו בגדר חובה, צריך הי' הרמב"ם לכתוב בקיצור "וכוס זה אינו חובה". מאריכות הלשון משמע, שגם בכוס חמישי ישנה "חובה", אלא ש"אינו חובה כמו ארבעה כוסות" – אין בו כל כך "חובה" כמו ארבעה הכוסות.

דברי הר"ן:

וגם מדברי הר"ן במסכת פסחים משמע שמפרש בדברי הרמב"ם שכוס חמישי אינו רשות בלבד, שכן כותב שם בפירוש דברי ר' טרפון כך:

"דד' כוסות חובה וחמישי רשות, ואם רצה לשתות אומר עליו הלל הגדול, אי נמי מצוה מן המובחר לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, והיינו לישנא דאומר עליו הלל הגדול, וכך מטין דברי הרמב"ם ז"ל בפרק אחרון מהלכות חמץ ומצה".

רואים אנו שמפרש את דעת הרמב"ם באופן אחר, שסובר אשר כוס חמישי הוא מצוה מן המובחר, ולכן הרמב"ם מוסיף "וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות" – אשר על אף ש"יש לו למזוג" (זו מצוה מן המובחר), אף על פי כן "וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות".

שאלה:

אבל לכאורה גם פירושו של הר"ן אינו מסתדר כל כך בלשון הרמב"ם, שכן לפי זה הי' צריך הרמב"ם לכתוב בפירוש (וכלשון הרגיל בכמה מקומות) "ומצוה מן המובחר למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול" (או כיוצא בזה).

מלשון הרמב"ם משמע, שאכן ישנו בזה חיוב, אבל אין זו ממש מצוה (על כל פנים) מן המובחר (ולכן הרמב"ם אומר רק "ויש לו למזוג כו").

[ויתכן אשר לכן כתב הר"ן שדברי הרמב"ם "מטין" כן, היינו שרק נוטין לצד זה שכוס חמישי אינו רשות, אבל אין דעת הרמב"ם שהיא מצוה (מן המובחר)].

הקדמה לתשובה:

ויובן על פי דיוק בלשונו של הרמב"ם:

בנוגע לד' כוסות פוסק הרמב"ם: "כל כוס וכוס מארבעה כוסות הללו מברך עליו ברכה בפני עצמה" (ומביא גם מה אומרים על כל אחד מארבעת הכוסות), ולאחר מכן – ב"סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר" הוא מפרט בכל כוס שהוא "שותה" (אותו): בכוס הראשון – "מברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קידוש היום וזמן ושותה", בכוס השני "ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני", בכוס השלישי "מברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו", בכוס רביעי "מברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום" [ומכאן רואים ששותה אותו, שכן אם מברך ברכה על היין ברור שמיד שותה אותו, וגם אומר שאחר כך אינו טועם כלום, היינו שכרגע טועם משהו, והוא היין של כוס רביעי].

אבל בכוס חמישי הרמב"ם כותב רק (כנ"ל) "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול", ואינו מסיים אשר "מברך בורא פרי הגפן ושותה".

ועל פי הידוע גודל דיוקו של הרמב"ם בלשונו, מובן שאת זה עצמו רצה לדייק, וכונתו לרמוז אשר את הכוס החמישי לא שותים, רק מוזגים אותו ואומרים עליו הלל הגדול.

וכפי שמובן גם מדבריו שלפני זה, שכתב "לאחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל . . ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה, חוץ מן המים" – והרי פשוט שהרמב"ם לא יאמר תיכף בהמשך דבריו היפך מזה, ששותים כוס יין נוסף מיד אחר כוס רביעי.

ביאור:

אופן ראשון:

הרמב"ם מפרש כפי הדיעות הסוברות שר' טרפון חולק על התנא דידן, דהתנא דידן סובר שמחוייבים בארבעה כוסות, ואילו ר' טרפון סובר שמחוייבים בחמשה כוסות. לפי זה יוצא לכאורה שהלכה כדעת תנא דידן ומחוייבים רק בארבעה כוסות [בפשטות משום שהלכה כסתם]. אבל לאידך אנו מוצאים בגמרא שקלא וטריא בדעת ר' טרפון בנוגע למה שאומרים על הכוס החמישי ("מהיכן הלל הגדול") [ואחד מכללי הפסיקה הוא שהגמרא דנה בעיקר בדיעה שהלכה כמותה], ומשמע מזה שהלכה כן כר' טרפון.

כיצד נוהגים בפועל? בעצם הי' אפשר לומר שמכיון שישנו ספק נחמיר כדעת ר' טרפון לשתות כוס חמישי. אבל באמת אי אפשר לעשות זאת, כיון שלדעת חכמים הסוברים שמחוייבים רק בארבעה כוסות, אסור לשתות כוס חמישי (כפי שהרמב"ם אומר אשר לאחר קיום מצות ד' כוסות "אינו טועם אחר כך כלום. . . חוץ מן המים").

אשר על כן מכריע הרמב"ם: "ויש לו למזוג כוס חמישי" ותו לא – לא שותים אותו.

ובמילא מרוויחים משני הצדדים, ששותים רק ארבעה כוסות, ומוזגים כוס חמישי לצאת ידי דעת ר' טרפון.

שאלה:

מה הרווח במזיגת כוס (חמישי) באם אין שותים אותו?

תשובה:

ישנה דוגמא לדבר – מזיגת כוס ואמירה עליו בלי ששותים אותו – בהלכה:

בסעודה שאדם התחיל בערב שבת ונמשכה לתוך השבת, לכמה דיעות, צריך הוא לברך את ברכת המזון על הכוס, אף על פי שאינו יכול לשתות את הכוס (עד לאחר הקידוש) – ועל דרך זה נאמר גם בכוסות של ליל פסח.

ובכלל ישנם במצות הכוסות של ליל הסדר שני ענינים: (א) עצם שתיית הכוסות. (ב) הענין שחכמים תיקנו לומר על כל אחד מ(ארבעת) הכוסות.

ולכן פוסק הרמב"ם בנוגע לכוס חמישי, שצריכים למזוג אותו "ולומר עליו הלל הגדול" (אף על פי שלא שותים אותו), בכדי לצאת ידי דעת ר' טרפון על כל פנים בענין זה (של האמירה – אף שלא יצא בזה ידי ענין השתי').

אופן שני:

הרמב"ם מפרש (כמו כמה וכמה מפרשים) אשר ר' טרפון אינו חולק על תנא קמא (הסובר שהמצוה היא לשתות רק ארבעה כוסות).

הפירוש בדברי ר' טרפון (לגירסתו [של הרמב"ם]) "חמישי אומר עליו הלל הגדול" הוא – שצריך (רק) למזוג את הכוס "ולומר עליו הלל הגדול", אבל לא לשתות אותו.

וטעמו של דבר: הכוס החמישי חלוק ושונה משאר הכוסות בגדר קיום המצוה (של הגברא – האדם), וכמובן בענין החפצא של המצוה (שהחויב הוא שונה):

אודות התקנה של ארבעה כוסות אומרת הגמ' "ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד ניעבד בי' מצוה", וכפי שהרמב"ם אמר קודם לכן – "כל כוס וכוס מארבעה כוסות הללו מברך עליו ברכה בפני עצמה, וכוס ראשון אומר עליו קידוש היום, כוס שני קורא עליו את ההגדה, כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון, כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר".

זאת אומרת, שאף על פי שיש לומר אשר (גם) לדעת הרמב"ם "כל אחד ואחד (מארבעת הכוסות) הוא חירות ומצוה בפני עצמו" (כלשון אדמו"ר הזקן בשולחנו), אף על פי כן הם באותו גדר וסוג מצוה: א) המצוה השווה בכל ד' כוסות – שתי' לחירות, ב) בכל אחד מהם יש מצוה אחרת באמירה ובברכה עליו (והאמירה היא שמחלקת את הכוסות למספר ארבעה, שלכל אחד יש את האמירה שלו).

מה שאין כן הכוס החמישי אינו בגדר קיום מצות ד' כוסות: הכוס החמישי א) לא שותים אותו, ב) האמירה עליו אינה באותו סוג של האמירה על ארבעת הכוסות – לדעת הרמב"ם לא חותמים בברכה את האמירה על כוס חמישי, מה שאין כן באמירה על ד' הכוסות חותמים כל אחד מהם בברכה (נוסף על ברכת בורא פרי הגפן).

[ואולי יש לומר, אשר הכוס החמישי שעליו אומר את ההלל הגדול (מ"הודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל"), הוא הלל והודאה על כללות ד' הכוסות שקיים מצותם, ובכללות יותר – הודאה על כל המצוות והעשיות שקיימנו בלילה זה. ואין כאן מקומו].

ביאור דברי הרמב"ם "ויש לו למזוג":

ובזה נבין את דיוק לשון הרמב"ם "ויש לו למזוג כוס חמישי" (שאינו אומר "מצוה מן המובחר למזוג כוס חמישי" וכיוצא בזה [על אף שכנ"ל ברור מדברי הרמב"ם שיש בזה חובה ואינו רשות בעלמא]):

הלשון מצוה מן המובחר (בדרך כלל) מורה אשר המעשה הוא הוספת שלימות בקיום מצוה זו. יתירה מזו: משמעותו – לא רק הוספת "מובחר" בקיום המצוה על

ידי האדם (הגברא), אלא מצוה מן המובחר, המעלה "מן המובחר" היא בעצם המצוה (בחפצא של המצוה).

[ועל דרך לשון הרמב"ם בנוגע לנרות חנוכה: "מצותה שיהי' כל בית ובית מדליק נר אחד . . והמהדר את המצוה כו' והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד" - אשר ההידור שם הוא פעולה וחיידוש במצות נר חנוכה עצמה, בחפצא של נרות חנוכה (כמבואר במקום אחר)].

ובהיות אשר לשיטת הרמב"ם הכוס החמישי אינו בגדר מצות ד' כוסות, אינו שייך לומר שהכוס החמישי הוא "מן המובחר" במצות (ד') כוסות.

לכן אומר הרמב"ם "ויש לו למזוג כוס חמישי" - בתור ציווי וחיוב נפרד, בלשון שונה (מאשר מצות ד' כוסות) "ויש לו".

וזו גם הסיבה לכך שהרמב"ם מאריך בלשונו וכותב "וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות" - הוא מדגיש שהכוס החמישי אינו חובה כמו שאר הכוסות, כי אם לא יותר מאשר "ויש לו". וכנ"ל.

[והוא מתאים לשני האופנים:

לפי האופן הראשון, כיון שבעצם פוסקים הלכה כפי חכמים (תנא קמא), אינו שייך לומר שלפי דבריהם יש כאן - כחלק מהמצוה - ענין של כוס חמישי. אלא שמכיון שאנו רוצים לחשוש גם לשיטת ר' טרפון, מכריע הרמב"ם שעל כל פנים "יש לו למזוג", בלי לשתות. ובהיות שלהלכה ישנו חילוק בין כוס חמישי לד' כוסות, הנה אף שלשיטת ר' טרפון הוא חלק ממש ממצות שתיית הכוסות בליל הסדר, הרי הרמב"ם בהכריעו בפסיקתו למזוג ולא לשתות אינו יכול לכתוב בלשון שמחבר את הכוס החמישי עם שאר הכוסות (בפרט שהיא הכרעה, ואין עושים לגמרי כשיטת ר' טרפון). היינו שאין זה רשות (כיון שבא לצאת ידי שיטת ר' טרפון), אבל אינו מצוה מן המובחר כיון שאינו (כ"כ) חלק ממצות ד' כוסות (לפי עיקר ההלכה - כשיטת חכמים).

ובודאי לפי האופן השני, שר' טרפון אינו חולק, וא"כ הרי אפילו לפי ר' טרפון עצמו ישנם שני גדרים וענינים - ד' כוסות, וכוס חמישי, ואינו שייך לכולם יחד. אשר על כן נאמר חיוב המזיגה (בלי שתי') של הכוס החמישי בלשון שונה "ויש לו".

פתיחה - חלק שני:

יש אומרים אשר מזיגתנו את כוסו של אליהו קשורה עם הענין של כוס חמישי – מכיון שישנה מחלוקת בגמרא בנוגע לכוס חמישי ולא נפסקה בזה הלכה, הנה מחמת הספק, מוזגים כוס חמישי ולא שותים אותו [על דרך הנ"ל באופן הראשון בביאור דעת הרמב"ם]. ולכן קוראים לכוס – כוסו של אליהו, רמז לכך שכאשר אליהו הנביא יבוא ויברר את כל הספיקות, גם הספק בנוגע לכוס זה יתברר.

ביאור:

מה"חק יעקב" [ממפרשי השולחן ערוך על הלכות פסח] ומדברי אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו מוכח שכוס חמישי וכוסו של אליהו הם שני ענינים נפרדים: אדמו"ר הזקן מביא בשולחנו (את פסק הרמ"א) "אחר ד' כוסות נהגו כל ישראל מדורות הראשונים שלא לשתות יין . . אם לא לצורך הרבה כגון שהוא איסטניס או שהוא תאב הרבה לשתות . . ואין אין לו שאר משקין רק יין יש להתיר לו לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול ונשמת וישתבח עד החתימה".

ובסימן הקודם אומר אדמו"ר הזקן (ומקורו מהחק יעקב) "ונוהגין במדינות אלו למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא".

אשר מזה מובן שהם שני ענינים שונים לגמרי – ועד כדי אשר:

(א) הם נכתבו ונחלקו לשני סימנים שונים.

(ב) הם נקראים בשמות שונים [בשולחן ערוך, בהלכה (ולא רק בפי העם)] – "כוס של אליהו", ו"כוס חמישי". ופרטי דיניהם שונים זה מזה: "לשתות כוס חמישי" התירו למי שצריך כו', ואז צריך הוא לומר עליו הלל הגדול כו', מה שאין כן כוס של אליהו "נוהגין במדינות אלו" (ואין זה רק שיש להתיר).

(ג) חילוק הכי גדול – בכוסו של אליהו מוזגים רק "כוס אחד יותר מכל המסובין", והוא כוס השייך לסדר כל המסובים, אין זה כוס לכל אחד, מה שאין כן בכוס חמישי, אותו התירו לכל אחד (שצריך להגיע לזה, כנ"ל).

ומזה מובן גם בנוגע לרמב"ם ושיטתו בענין כוס חמישי (שסובר, כנ"ל, אשר אין זה סתם היתר או רשות, כי אם יש לו, חיוב [בין לאופן הראשון (שהחיוב הוא לצאת

ידי שיטת ר' טרפון) ובין לאופן השני (שר' טרפון מוסיף על ת"ק, והוא ענין נוסף על מצות ד' כוסות), שאין זה חיוב של כוס אחד בשביל כל המסובין, אלא כוס לכל אחד המקיים מצות ד' וכוסות, וכדיוק לשונו "יש לו למזוג" [שמשמע אשר האדם שמזג את ד' הכוסות הראשונים, יש לו למזוג את הכוס החמישי, ואפילו לא כתב את לשון החיוב באופן סתמי "יש למזוג (סתם) כוס חמישי" - שמכל זה נראה ברור שהוא כוס לכל אחד מהמסובים (אלא שאין שותים אותו, כנ"ל)].

בפנימיות הענינים:

שאלה:

למה באמת כוס חמישי וכוסו של אליהו הם דברים שונים (בעניניהם ודיניהם)?

ויתירה מזו: אנו מוצאים בהם ענינים הפכים – בכוס חמישי פוסק הרמב"ם "יש לו למזוג כוס חמישי", אבל לפועל אין אנו נוהגים כן, בשולחן ערוך פסק ההלכה הוא שכוס חמישי הוא רק היתר לאיסטניס או למי שהוא "תאב . . . לשותות". לעומת זאת בכוס של אליהו הדברים הפוכים: כוס זה אינו נזכר בגמרא ובראשונים, אלא רק באחרונים, ודוקא כוס זה נעשה למנהג בכל תפוצות ישראל.

ביאור:

ישנו צד השווה בשני הכוסות (כוס של אליהו וכוס חמישי), אשר (לפי הנ"ל) את שניהם לא שותים, כי אם רק מוזגים. אשר מזה מובן ששניהם קשורים עם עבודה ומדריגה שהיא גבוהה יותר מעבודת האדם במעשה בפועל (בשתי) [ולכן עבודתם אינה בשתייתם (כי אם רק במזיגתם)].

וזהו הפירוש (הפנימי) במה שהרמב"ם מסיים "וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות" – זהו ענין הקשור עם המדריגה שלמעלה מחובה (וכידוע הביאור בענין תפילת ערבית רשות [שמכיון שההמשכה שעל ידי תפילה זו היא ממקום גבוה ביותר, שעבודת האדם אינה יכולה להגיע לשם, אי אפשר לחייב את האדם להתפלל אותה, כיון שחובה משמעותה שהאדם יכול להמשיך את ההמשכה על ידי אותו מעשה בכוחותיו הוא, ואילו בתפילת ערבית אין ההמשכה נמשכת על ידי עבודת האדם, אלא רק באה לאחרי' (ובעקבותי'), ולכן זו רק רשות]). וכך גם בנוגע לכוסו של אליהו, הקשור עם ענין הגאולה, שלמעלה מעבודת האדם [דאמנם נכון שאנחנו פועלים את הגאולה, אבל זהו גילוי ועילוי שאינו בערך כלל לעבודתנו].

אבל אף על פי כן ישנו חילוק ביניהם: כוס חמישי מדגיש שהוא ענין הבא בהמשך (חמישי) לעבודת האדם, מה שאין כן כוסו של אליהו הוא ענין נפרד, שאינו בא כחמישי ובהמשך לד' כוסות – העבודה שלפני זה.

ביאור החילוק:

ההמשכה שעל ידי כוס חמישי באה דוקא (על ידי ו) לאחר שישנה את שלימות עבודת האדם לפני זה, על דרך המבואר בנוגע לאתערותא דלעילא השלישית הנמשכת דוקא לאחר שהאדם הגיע למצב שהוא "אתר שלים". [ביאור הדבר בקצרה: בדרך כלל בכדי לעורר את האדם לעבוד עבודתו, נמשך לו גילוי והתעוררות מלמעלה "אתערותא דלעילא" (הראשונה), לאחר שהוא עובד את עבודתו ("אתערותא דלתתא"), נמשך לו גילוי אור על ידי עבודתו - "אתערותא דלעילא" (השני). לאחר שהגילוי האלקי מתעצם עם האדם והוא מתעלה (ונעשה "אתר שלים", מקום שלם וראוי לגילוי אלקי נעלה יותר), אז מגיע גילוי אור נוסף מלמעלה - "אתערותא דלעילא" (השלישית), שהוא בדרגה נעלית שלא בערך לעבודת האדם, אבל הוא נמשך דוקא לאחר שהאדם משלים עבודתו כראוי, שבה הוא "אתר שלים", הוא כלי ראוי לקבלת הגילוי].

ולכן הכוס החמישי נזכר בגמרא ובזמן הגאונים והרמב"ם, ובזמנים ההם כל אחד נהג בשביל עצמו (ועבודתו) למזוג כוס חמישי – כיון שעבודתם שלהם – של הראשונים כמלאכים [לעומת הדורות המאוחרים יותר, עליהם נאמר בתמי"א "אכשור דרי?!?!" - וכי הדורות כשרים וראויים?! (כביטוי לירידת הדורות)] – בליל הסדר ובשתיית ד' כוסות הייתה באופן נעלה יותר, ובשלימות, ובמילא עבודתם הייתה כלי לקבל את ההמשכה מהמדריגה (החמישית) הקשורה עם כוס חמישי (אותו מוזגים ולא שותים – מצד מעלתו כנ"ל).

מה שאין כן בדורותינו אלה, דעקבתא דמשיחא, שהעבודה אינה בשלימות עד כדי שתהי' כלי ראוי (אתר שלים) למדריגה הנעלית, ולכן כוס חמישי אינו נוהג בדורותינו.

כוסו של אליהו:

אבל כוסו של אליהו קשור עם האמונה של בני"ב בביאתו [כמובן מהמשך דברי אדמו"ר הזקן, שאת ההנהגה בנוגע לכוסו של אליהו הוא כותב בהמשך לנאמר בתחילת הסעיף "ובקצת מקומות נוהגין שלא לנעול החדרים שישנים שם בליל פסח כי הוא ליל שמורים לכל בני ישראל לדורותם להוציאם מגלות הזה ואם יבא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו במהרה ואנו מאמינים בזה ויש באמונה זו שכר גדול

. . ונוהגין במדינות אלו כו' (למזוג . . כוס של אליהו הנביא)". אשר מזה מוכן ופשוט שזה קשור ושייך לאמונה בגאולה העתידה].

אשר אמונה זו קיימת אצל כל יהודי, שהרי כל בני"ה הם מאמינים בני מאמינים – ללא הבט על אופן עבודתו בכוחותיו הגלויים, נמצאת אצלו תמיד (בגלוי – ועל כל פנים בפנימיות נפשו) האמונה בביאת המשיח (ולא רק "מאמין בו", כי אם "מחכה לביאתו") – באשר היא (הם [האמונה בו והצפי' לביאתו]) ציווי(ים) בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה; ואדרבה, ככל שנמצאים יותר זמן (ומאוחר יותר) בתקופת עקבתא דמשיחא, הרי אנו קרובים יותר לגאולה, והאמונה במשיח מאירה יותר (ומאירה בתוקף יותר) בבני".

ולכן דוקא בדורות האחרונים נתגלה ונתפשט המנהג של "למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא", אף שבדורות הקודמים לא מצינו אודות זה (בגלוי).

וזהו א) "כוס אחד" [לכאורה הדיוק בזה, שהוא באחדות של כל המסובים, ואינו תלוי בעבודה הפרטית של כל אחד - שווה אצל כולם], ב) הוא יותר מכל (- מכללות) המסובין [נעלה יותר מהם - כנ"ל שהיא המשכה ממקום גבוה יותר, שעבודת האדם אינה מגיעה לשם].

אליהו הנביא – אחד מהמסובים:

ועל פי זה יש לבאר את דיוק הלשון של אדמו"ר הזקן, שכותב "למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כו'" – בזה מרמז לנו אדמו"ר הזקן, אשר אליהו הנביא מגיע ונעשה אחד מהמסובין בשולחן הסדר – וזאת כיון שהאמונה של בני"ה בלילה, לילה שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו, והיא גם באה בגלוי ובגשמיות (כוס ויין) – זה עצמו מביא ומעורר אשר אליהו הנביא נמצא בכל סדר, ובתור – יותר מכל המסובין [כי זה גילוי של הגאולה, שלמעלה מעבודת האדם כנ"ל], אבל ביחד עם זה הכוס שלו עומד על אותו שולחן עם כוסות (שאר) המסובין – (הוא) אחד מן המסובין.

דעת

סיכום, הוראות ותובנות בנקודות

הסיבה לכוס חמישי יכולה להתפרש בשני אופנים:

(א) ר' טרפון חולק על חכמים (הסוברים שצריך לשתות ארבעה כוסות) וסובר שצריכים לשתות גם כוס חמישי, ובעצם הלכה כחכמים, אמנם, מכיון שיש סיבה לומר שהלכה כר' טרפון, מוזגים את הכוס החמישי אבל לא שותים אותו (ומזיגה ללא שתי' יש בה תוכן, כפי שמוצאים בהלכה בענין אחר, ובפרט בכוסות ליל הסדר שנוסף על פרט השתי' יש את הפרט של האמירה על הכוס, אותו מקיימים [באמירת הלל הגדול]).

(ב) ר' טרפון מודה לחכמים שהמצוה היא ארבעה כוסות, ומוסיף שיש חיוב נוסף למזוג (בלי לשתות) כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, וכן פוסק הרמב"ם להלכה.

ולפי שניהם החיוב אינו דומה לחיוב של ארבעת הכוסות שלפני כן (וגם אינו חלק ממנו - להלכה), ולכן הרמב"ם כותב בלשון שונה "ויש לו למזוג . . . (ומדגיש) ואינו חובה כמו ארבעה כוסות", להראות שהחיוב שונה.

משולחן ערוך אדמו"ר הזקן מוכח שהמנהג למזוג כוסו של אליהו אינו קשור למזיגת הכוס החמישי - אף שאת שניהם לא שותים.

והחילוק ביניהם (בפנימיות הענינים):

ענין מזיגת כוס בלי ששותים אותו מורה על גילוי שלמעלה מעבודת האדם. בכוס חמישי, היינו שבא בהמשך לד' כוסות שלפני זה, צריך שתהי' שלימות העבודה בד' כוסות, וזה הי' דוקא בדורות הראשונים (ראשונים כמלאכים כו') (ולכן אצלם הי' כוס זה, ובאופן של חיוב "ויש לו למזוג").

☉ כוסו של אליהו קשור עם האמונה (והצפי') בביאת המשיח, שהיא דבר הקיים אצל כל יהודי, וככל שמתקרבים לגאולה אמונה זו מאירה יותר, ולכן בעיקר בדורות האחרונים נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל למזוג כוס זה.

❖ בהשוואה של דורנו לדורות הראשונים, מאוד קל ו'כיף' להתמקד בכך שירדו הדורות, ואנחנו במצב כה נחות לעומת מה שהי' בדורות הראשונים וכו' וכו'.

❖ אבל אפשר לקחת את הענין באופן שונה: אמנם יש ירידת הדורות, אבל אנחנו מתקרבים לגאולה, ועד שבזכות זה נתגלה לנו ענין חדש, נעלה שלא בערך - גילוי של אליהו הנביא, שאיננו קשור ל(מעלת) עבודתנו, כי אם מספיק שנמזוג לו את הכוס, והוא ישתתף ויהי' חלק מהסדר שלנו, פשוט בגלל שאנחנו מאמינים בביאת המשיח ומחכים לביאתו (שזה קיים אצל כל יהודי).

❖ וזה זמן מתאים (ובכלל לקחת מליל הסדר) לחזק אצלנו עוד יותר את הצפי' לגאולה באופן גלוי, וההכרה אשר היא ממש קרובה, עד שלשנה הבאה בירושלים יהי' כיון שכבר השנה נשב בירושלים ונחגוג את ליל הסדר יחד עם קרבן פסח וכו' עם משיח צדקנו!

לעילוי נשמת

מרת שטערנא בת הרה"ח הרב הלל ע"ה
נלב"ע ליל שבת קודש טו"ב שבט השתא